

(Казка)

Музика різко від уха заграє, а бас то загудів, то, в лад вибиваючи, моторні дівчата аж піднімає; а хочь ноги потомлені — до круглого рвалися танка; гарні хлопці в підкови до складу кресали, позираючи радосно кождий по своєї дівчині; сваненьки з молодцями, стиснувшись в кутку коло припічка, хочь дрібненько, но частенько витрясали крупник із чарочки, не дбаючи, собі раденькі, на старих своїх довговусих господарів, на другім боці в куті, коло скрині, спорою мірою попиваючих. Було то весі-лечко...

— Гей, хлопці, чи спите!? Що-сте ся позабували? — кликнув гожий дружбитонька — з великою, шовком шитою хусткою у бока, — досадним голосом. — Дівчата раді би гопцювали, а в вас якби душі не стало!

Махнув шапкою, вінцем барвінковим стрійною, погладив чорненький, хочь невеличкий вус, розгорнув воло-сячко у чола, глянув по дівчатах; виніс одну з калинового луга, напретив музиці — "або грай, або гроші віддай!", моргнув на Юрця, і станули до шпаркого козачка.

[Д р у ж б а]

Хоть з дерева лист упав,

Моріг половіє.

Весілечко господь дав —

Радю нам ся діє!

Ю р ц ь о

Хоть надворі ніч темна,

Гей,темна ночонька,

В нас світличенька ясна,

Красні дівчатонька.

Д р у ж б а

Сокіл в білий двір влетів

К чорної галоньці;

Княжиненько наш приспів

К русій дівчиноньці.

Ю р ц ь о

Нуте, жвавi хлопаки,

Легіники горні,

Витинайте гопаки,

Хлопчата моторні!

Ба й свахи не дармували. Бо і їм не йно що всім разом саджати
коровай — ще і потанцювати конче, щоб ся коровай вдав красен, та
ясним сонцем на столі засіяв, та й добру долю приніс.

А Олена, пишна княгиня, як русалочка, гарна, ще раз вінком барвінковим золото-зеленим стрійна, їх веселій придивлялась охоті та часто в легкій коломийці розковану русу косу на легкий кругом пускала вітер.

Бач! — і наш вдалий Василько приспів дарити нашу княгиню; хоть о пізній вечері, но стане він за тее зо своїми красними співаночками.

— Щось ти нам сумний, та й сам... Кажу, може, яка лиха пригода?..

Приступив і старий батенько, сивий голубонько, та приніс спорий кухоль горілки з медом.

— Но, жвавий козаچه! Бодай здоров був! — надпив і подав єму. — Відав, утомив-єсь ся, покріпи сили.

Відобрав, подякував, поставив, втер лице та й став промовляти:

— Вертаю із Дубровнич, були-смо у дворі просити пана старостича на весіле. Він, бачимо, не дуже нам рад був: схнюрився, люто по нас глянув, відвернувся. Но небавком знова промовив солодко; вложив Семенкові кілька талярців ясних в жменю, обіцяв прийти та й відправив. Але видко було по нім якуюсь нерадість. Не встигли-смо відойти, може, на двацять кроків: "Семенку!" — кликнув, відчинивши оконце. Семенко, як стояв, поскочив ід дворові. "Скакай, — казав мені, — домів, я духом приспію".

Уже заступав-єм к долині, мав-єм скрутити поза високу могилу татарську Оглянувшись назад себе, взрів-єм, — сила при вечірній мраці доглянути лязя було, — Семенка. Спізнав-єм го по легких ногах — спускатися вискоком ко старому крутому шляхові, що то о нім так много старі повідають люди. Куду єму шлях? — не знаю і не вгадаю. Щось то лихого буде: лисиця м'я перебігла та й ворон на хресті сім раз закравав. Але док життя ми стане, не забуду того козака з бандурков і густокрутою бородою, котрою декуда сивий кудався волос: як верг на мене чорним

соколим оком, як би гранею м'яч обсипав. Він тогді саме, коли-смо ступили на поріг світлиці у дворі, кінчив співанку тими словами:

. з татарської неволі.

Кінець моїй пісні, кінець і недолі!

* * *

Сонце спочило, смерклося. Тиха пітьма насила тихі та узькі звори. Вітер буйний осінній метав хмарами від верха до верха і гнав споловілим листям з гір в темні роз-доли, то знов під круту стремени, скриплячи голими гі-лями відвічної дубини, мов величаючися своєю лютостію, а ругаючись з їх недуги. Звір шелепотів чагарами за жиром, часами вовк, голодом пертий, дивими завив голосами. Перісті опеки, закляті над безвістями стояти, здавалися при настиглій нічній мраці проживати та свої міняти становища, проходячися, мов нічні мари, бо, як то кажуть, "у страху великі очі".

Сміло ступав відважний Семен по круглім грехоті і по розметаних костях, переступав колоди, підносячи високо ноги, і з притиска їх ставляв, щоб го яка мара не підбила. Чорна пітьма го за очі хватала: скоро взрів тумани по корчах, волосе му горою ся звело, кров ся стинала, а страх за серце як би мертвець зимною ймав рукою. А нельзя казати, щоб не мав відваги, бо ся не раз добре довело! Але змаленька чував о заклятих дівицях, о скаменілих лицарях, о недоступленних про змії райських птицях, то о однооких татарях, людодідах, великанах і о многих інших лихих духах. А скоро то всьо стануло на умі роєм (а час — ніч темна, і місце — гори, дебри, і чагари по тому були), то тогді і найсмільшому трусом ставати. І Семен, посміховуючийся на зазір вовка або медведя, при найменшій лопоті застигав, бо то, відав, з лихим — не з пирогами.

Замаячіло в далечині гей ватров широко розложеною. Було то ему, що женчикам в жаркім літі вітрець холодненький. Вдивився в ню цілою душею, а радість в его душі калиною зацвіла, і втихомирився дух его, як природа по шайній тучі, і зрадувалося серце в нім вельми, як коли би ясне лице своей Олени взрів... Затріщало корчами по сухім ломачю, та й го переймило — скаменів — заголосило:

..... з татарської неволі.

Кінець моїй пісні, кінець і недолі!

Прожив, бо спізнав Данилка, що го у дворі видів, — що то так дико і люто, як розбишака, виглядав, що то на обіцянку пана бути на весілю к стіні по-бісовськи ся усміхнув. Утішився, видячи его, а зрадувався більше, скоро вчув: "Одна нам дорога!" Стис го за руку, і побратались, і разом вдвійні ступали кременчатою стежкою під круту гору к високій ватрі.

Підойшли на місце. Семенко, взрівши із-за дуба кільканайцять бородачів при широко розложенім вогні, наганув си дванайцять розбійників в казці, що вісільця відрізали і пекли на рожні; налякся, спинився, ані кроком наперед, і мав ся вертати.

— Не страхайся, — промовив Данилко, — не такий дідько страшний, як го малюють. Приступи, тадже ти християнин — не враг, не бісурман, лише бідний селянин...

— Мабуть, наш жвавий бандуриста Данилко, — озвалося кілька грубих голосів. — Несе він нам щось потішного; для него нема ні воріт, ні залізних дверей!..

І доскочили в сторону, відкіль голос йшов. Привели обох, згорнулися к Данилкові всі, питаючи, яким світом довершити їм гадку; бо Данилко ніколи надармо не трудився, а радуючимся тамтим, около Данилка, і попиваючим могорич — на будучу добру справу. Семенко сумував,

присмотруваючись тотим дивоглядам зукоса: то рушницям, то ясним топірцям, стримлячим довкола курища, то барильці з горівкою. Однак ж частіше поглядав в чорний ліс, чи не явиться яка стара стежка втечи і спастися. Але наганув си его побратим Данилко свого товариша, приступив д' нему з кухлем:

— Бодай здоров був! Ти ся нам знадобиш; не сумуй — зрадуєшся нині, а з тобою много твоїх сусід. Пий на погибель врагам — так чинимо всі, так чинить і наш ватажко. От бач, і він іде! Пий — а втішиться тобою.

Але Семенові не до солі було, взрівши его, — і мало що кухня не впустив, бо такого ні видав, ні слухав, ні видумати міг. Станув Медведюк піднебесною Чорногорою, барки его — у Бескидах камінь; дуб — его правиця; брови его — як дві чорні хмари; а очі его — з-під тих хмар дві мовні; а борода его — ніч темна, осіння; а голос его — грім серед літа; а ступив ногою — земля стогнала; вергся на врага — буй-туром валив.

— Мов, як-єсь ся справив?

— Відомо, думка українська і стіну переб'є, — озвався Данилко. — Бандуристою війшов-єм у замок. Старець Дмитро (так го там зовуть), що м'я впустив, заглянувши в мене бандурку, просив м'я насильно, аби-м ему загравав та заспівав. Заспівав-єм ему відому пісоньку о татарах, кінчивши святим Николаєм; а заспівав-єм ему до серця, — і полюбив м'я вельми. Побратали-смо ся, і завів м'я [до] світлиці замкової, хвалячи перед паном бандурку мою і мої думки, а я рад тому був. Доспівуючи пісню, взрів-єм входячих того тут молодця з другим — і просили пана на весіля; обіцявся, лиш видко було, якуюсь лиху гадку точив в своїй голові. "Не вдась, вражий сину!" — думав-єм собі. Відспівав-єм, взяв таляра та й пішов, і зустрів-єм старого Дмитра, ждаючого мене під дверми. Проходжали-смо ся по обійстю замковім — старий своє, а я своє; він щось там билинив о татарах, а я тим часом придивляв-єм ся: від горбка стіна найнижча.

— Там-туда, — казав старий, — наш Степанко не раз бігав на вечериці, а вертав, як кури другим опадом запіли.

— Ваш пан, — мовлю до него, — вибираєся на весіле?

— Правда, до Семена. Казав коні сідлати і щонай-жвавші хлопці в цілім замку з собою бере. Щось він на гадці має... він часами дуріє. А може... може лише погуляти... Не жаль-бо то і погуляти на такім весілечку: дівчат — як зізд на небі, а всі красні. А найкраща Олена — сама молода, — як сам мовляв: лице в неї — як соненько ранком, а очі — як зірнички перед досвітом, голосочок — як дзвіночок, а ноги — вітрець легонький, а руки — сніжок біленький, а сама — як... як гарная ланя... — Ту старому язик по кутках бігав; закукурічився і здавався молодніти...

— Годі! Не теряймо часу, не нам о тім бесідувати, — озвався сильний ватажко. — На коні!.. Ванько, з шестом — у замок! Забери, що нам ся здасть, а що не возьмеш, разом з замком най огнем сяде. Немного там труда буде, однако ж доведеться, як ся справиш. А ти, Семене, поведеш нас на весіля — потанцюєм з грабителями, вражими синами!

Розбіглися вітром по байраках за кіньми. Огонь погас, грань меркотіла — курище ся лишило. Втихомирилося.

* * *

Через і уст; враз дубину

Соколами — молодці.

Ой заплачеш, вражий сину,

Як взриш ясні топірці! —

загриміло в далечині. А голос дубровами високими розлягався верхами та й заблудив гомоном в чорних без-вістях; лише ще дудонь тряс землею та й знеміг. І знов тихо, і знов сумно, лише вітер ярами засковиче та й ворони закрядуть, радуючися на будучий жир. Мрачно і тихо, бо поскакали ногами скоропадними за вовчими очами — допали лазу край чорного ліса.

— Гей, мабуть, зоріє! — озався новобранець. — Гляньте!..

— Не глупе! — загримів велет ватажко. — Ванько зажег си скіпку!

— Аби видко було з погребів старі виточати меди, — озався старий бородатий Бойчук та глянув на кухоль за ременем.

— Та й наші, бодай здорові, червінцями ся підкидають, — мовив третій.

А ватажко:

— Цитьте! Дудонь.. Коні — в байраки, хлопці — за дуби!.. Федь — на чати! Як взриш — закрядеш. Потягніть мусатами топірці! Потом тихо, щоб вас і муха не чула, бо... Не тра вам казати.

Напретив та й ступив у чагар.

Недовго ждали; тупот ся змагав, дерли коні, аж земля стогнала.

— Кра-кра-кра!!!

— Хлопці, в лад! — загомотів верховодник.

Задзвонили топірці та мечі, іскри ся посипали, мов з димні; стерлися дві хмарі, б'ючи мовнями по чорних воздухах. А Медведюк буй-туром

вергся на супротивника, вибив меч зо жмені, завинув ясним топірцем та й вигнав вражу душу лукаву, негідника, щелиною в голові. Приймив з опалих поганих рук зорю на розсвіті — Оленочку гарную. Челядь граблива поборена: одна порубана, друга пов'язана.

— Семенку! Прийми твою відданицю.

Прискочив Семенко, в пояс склонився, стис го за коліна; хотів промовити, подякувати, лиш не вдав запро8 радість. Приспів і дружба з молодими легінями свого села, гонячи возьмителя, але діло вже довершене зустріли. Уже Медведюк, хотя й непрошений дружба, скупив княгиню мечем. А они ся вельми жалькували, що не лишено було їм нагріти грабителеві чуприни: стискали персти в твердий кулак та й затинали зубами.

— Вже ми ему карку нагнули, аж на землю поклоном упав і, відав, не зведеса, аж, мабуть, на Осафатовій долині. Бач, окаяник, з весіля голоден вертає та сиру землю їсть! — озався верховодник сильний і потрутив го ногою.

А Семенко ся не тямив з радості. Пригортав свою надію к собі, а она его білими обнімала руками та рум'яное цілувала личко, аж ся ватажко мимохітне засміяв наголос. Обоє приступили к ньому і просили го:

— Хотяй на годинку — на крупничок та на солодкий медок, та, може, де роздобудем якого талярця...

— А музика! Там-то музика! — перебив дружба. — Добре тот казав, що му лихо в пальцях сидить — так дрібненько тне козачка.

— Майтеся гаразд! Мені там не бути, — промовив Медведюк та й відвернувся.

— У вас перше п'ють, а потім танцюють, в нас навідвороть: перше танцюють, а потому п'ють. А могорич? — в тім нашого Ванька голова! Буде мід, горівка, червінці та талярці, та й гарні пісоньки, — була бесіда вусатого Бойчука.

— Хлопці, на коні та до наших! — кликнув ватажко, та й щезли.